

Meisjesherinneringen

Annie Ernaux

Meisjesherinneringen

Vertaald door
Rokus Hofstede

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Gepubliceerd met steun van het
Institut français des Pays-Bas

Voor deze uitgave ontving de vertaler een projectsubsidie van
het Vlaams Fonds voor de Letteren.

Eerste en tweede druk maart 2017
Derde, gewijzigde druk, januari 2022

Copyright © 2016 Annie Ernaux
Copyright Nederlandse vertaling © 2017 Rokus Hofstede/
BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Oorspronkelijke titel: *Mémoire de fille*
Oorspronkelijke uitgave: Editions Gallimard, Parijs, 2016

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Bram van Baal
Portret auteur: Catherine Hélie @ Editions Gallimard
Omslagillustratie: © Annie Ernaux, alle rechten voorbehouden

ISBN 978 90 295 4651 5 / NUR 302

annie-ernaux.org
arbeiderspers.nl

I know it sounds absurd but please tell me who I am

SUPERTRAMP

Nog één ding, zei ze. In wat ik heb gedaan is er niets waar ik me voor schaam. Iemand liefhebben en ervoor uitkomen, daar hoeft je je niet voor te schamen.

Het was niet waar. Schaamte voor haar zwakheid, voor haar brief, voor haar liefde, zou haar blijven verslinden, haar blijven verteren tot het einde van haar leven.

Al met al was dat zo pijnlijk niet! Niet dermate pijnlijk dat ze het niet in stilte kon verdragen, zonder er iets van te laten blijken. Het was allemaal een kwestie van ervaring. Het was iets heilzaams. Ze zou er nu een boek over kunnen schrijven, Roddy zou een van de personages zijn, of ze zou serieus met muziek kunnen beginnen; of ze zou zich van kant kunnen maken.

ROSAMOND LEHMANN

Dusty Answer

Er zijn mensen die worden overweldigd door de werkelijkheid van anderen, door hoe ze praten, hun benen over elkaar slaan, een sigaret opsteken. Die verzinken in de verhevigde aanwezigheid van anderen. Op een dag, of eerder op een nacht, worden ze meegesleept in de begeerte en de wil van één enkele Ander. Wat ze meenden te zijn, vervliegt. Ze lossen op en zien hoe een afglans van henzelf handelt en gehoorzaamt, meegesleept in de onbekende gang van de gebeurtenissen. Ze lopen steeds achter op de wil van die Ander. Die wil is hun steeds vóór. Hem inhalen doen ze nooit.

Geen onderworpenheid, geen instemming, alleen de verbijstering van de werkelijkheid, waardoor je je enkel afvraagt ‘overkomt mij dit’ of ‘maak ik dit mee’, behalve dat er in zulke omstandigheden geen ik meer is, of het is al niet meer hetzelfde ik. Er is alleen nog die Ander, die de situatie meester is, die heerst over het verloop ervan, over het eerstvolgende moment, dat alleen hij kent.

Dan gaat de Ander weg, je behaagt hem niet langer, je kunt hem niet meer boeien. Hij laat je achter met de wer-

kelijkheid, bijvoorbeeld een bevuild slipje. Hij houdt zich alleen nog met zijn eigen tijd bezig. Jij blijft alleen met je neiging, nu al, om te gehoorzamen. Alleen in een tijd zonder meester.

Het wordt voor anderen dan doodeenvoudig je in te palmen, bezit te nemen van je leegte, je weigert ze niets, je voelt ze nauwelijks. Je wacht op de Meester, op zijn genadige bereidheid je toch tenminste één keer aan te raken. Op een nacht doet hij het, met de onbepaalde macht die hij over je heeft en die je met heel je wezen hebt afgesmeekt. De volgende ochtend is hij er niet meer. Wat maakt het uit, de hoop hem terug te zien is je bestaansgrond geworden, de reden waarom je je kleedt, je schoolt, je examens haalt. Hij zal terugkomen en je zult hem waardig zijn, sterker nog, je zult hem zijn ogen doen uitwrijven, je schoonheid, kennis en zelfverzekerdheid zullen de vage creatuur die je vroeger was doen vergeten.

Alles wat je doet is voor de Meester die je heimelijk hebt gekozen. Maar door te willen stijgen in zijn achting, drijf je, zonder dat je er zelf erg in hebt, onverbiddelijk steeds verder van hem vandaan. Je beseft hoe krankzinnig je streven is, je wilt hem nooit meer terugzien. Je neemt je heilig voor alles te vergeten en er nooit met wie dan ook over te praten.

Het was een zomer waarin de weersomstandigheden niets opmerkelijks hadden, de zomer van de terugkeer van generaal De Gaulle, van de harde Franse frank en van de Vijfde Republiek, van Pele die wereldkampioen voetbal werd, van Charly Gaul die de Tour de France won en van Dalida's liedje 'Histoire d'un amour'.

Een eindeloze zomer, zoals ze dat tot je vijftiengste allemaal zijn, voordat ze verkorten tot steeds kleinere, snellere zomers waarvan de volgorde zoekraakt in je geheugen, uitgezonderd de zomers met spectaculaire droogtes en hittegolven.

De zomer van 1958.

Net als tijdens voorafgaande zomers zakte een klein deel van de jeugd, het meest welgestelde deel, met de ouders af naar de zon van de Côte d'Azur, en nam een ander, even welgesteld deel, maar afkomstig van het lyceum of het pensionaat Saint-Jean-Baptiste-de-La-Salle in Rouen, de veerboot in Dieppe om het gedurende zes jaar uit de boekjes opgedane, stamelende schoolengels bij te slijpen. Weer een ander deel, dat over een lange vakantie en weinig geld beschikte, en dat uit scholieren, studenten en

onderwijzers bestond, ging zorgen voor kinderen in de vakantiekolonies die over het hele Franse grondgebied werden georganiseerd, in landhuizen en zelfs kastelen. Waar ze ook naartoe gingen, de meisjes stopten een doosje wegwerpmaandverband in hun koffer en vroegen zich af, heen en weer geslingerd tussen vrees en verlangen, of ze die zomer voor het eerst met een jongen naar bed zouden gaan.

Ook vertrokken er die zomer duizenden soldaten van de nieuwe lichter naar Algerije om er de orde te herstellen, vaak waren ze voor het eerst ver van huis. Ze schreven tientallen brieven waarin ze vertelden over de hitte, over de *djebel* en de *douars*, het bergland en de tentendorpen, over ongeletterde Arabieren die ook na honderd jaar Franse bezetting geen Frans spraken. Ze stuurden foto's van zichzelf in korte broek, ginnegappend met hun maten, in een dor, rotsachtig landschap. Ze hadden wel wat weg van padvindders op excursie, je zou hebben kunnen denken dat ze op vakantie waren. De meisjes vroegen hun niets, alsof de 'schermutselingen' en 'hinderlagen' waarvan in de kranten en op de radio sprake was niet over hen maar over anderen gingen. Voor die meisjes sprak het vanzelf dat ze als jongens hun plicht deden en dat ze, zoals het gerucht ging, een aan een paal vastgebonden geit nodig hadden voor hun fysieke behoeften.

Ze kwamen met verlof, brachten halskettinkjes, handjes van Fatima en een koperen dienblad mee, vertrokken weer. Ze zongen over de dag dat ze zouden afzwaaien, op de wijs van Gilbert Bécauds 'Le jour où la pluie viendra'. Ten slotte gingen ze terug naar hun uithoek van Frankrijk, waar ze nieuwe vrienden moesten maken die nooit in de Noord-Afrikaanse *bled* waren geweest, die het niet hadden over 'fellaga's' of 'zandnegers', die wat de oorlog betreft groentjes waren. Zij voelden zich misplaatst, ze hulden zich in stilzwijgen. Ze wisten niet of wat ze hadden gedaan goed of slecht was, of ze er trots op moesten zijn dan wel zich moesten schamen.

Er is geen enkele foto van haar uit de zomer van 1958.

Niet eens een foto van haar verjaardag, haar achttiende, die ze dáár, in de vakantiekolonie, heeft gevierd – ze was de jongste van alle jeugdleiders en jeugdleidsters – haar verjaardag die voor haar op een vrije dag viel, zodat ze tijd had gehad om 's middags in de stad flessen bubbelswijn, lange vingers en Chamonix orangekoeken te gaan kopen, maar er was maar een handjevol mensen in haar kamer langsgeweest om een glas te drinken en op een koekje te knabbelen, en ze knepen er vlug weer tussenuit – misschien was ze al iemand geworden met wie je je niet kon vertonen, of was ze gewoon oninteressant omdat ze geen platen en grammofoon naar de kolonie had meegebracht.

Zijn er, onder allen die haar die zomer van 1958 in de vakantiekolonie van S. in het departement Orne hebben meegemaakt, mensen die zich haar, die zich dat meisje herinneren? Vast niemand.

Ze zijn haar vergeten zoals ze elkaar zijn vergeten, nadat ze zich allemaal eind september hebben verspreid en zijn teruggegaan naar hun middelbare school, hun kweekschool – ‘Normaalschool’ geheten – voor onderwijzers, hun Instituut voor Verpleegkunde, hun Academie voor Lichamelijke Opvoeding, of werden gesommeerd zich aan te sluiten bij de nieuwe lichting in Algerije. De meesten van hen tevreden omdat ze een vanuit financieel en moreel oogpunt lonende vakantie hadden doorgebracht met het zorgen voor kinderen. Maar haar zijn ze vast sneller vergeten dan de anderen, als een anomalie, een inbreuk op het gezond verstand, een verstoring van de loop der dingen – iets lachwekkends, waarvan het potsierlijk zou zijn er je geheugen mee op te zadelen. Ze is afwezig in hun herinneringen aan de zomer van ’58, die tegenwoordig misschien beperkt blijven tot wazige gestalten op onbestemde plekken, tot dat ‘Negergevecht in een kelder bij nacht’, wat, samen met ‘Voorstelling afgelast’, hun favoriete grapje vormde.

Ze is dus verdwenen uit het bewustzijn van de anderen, uit het meervoudige bewustzijn dat op die specifieke plek in het departement Orne en tijdens die specifieke zomer een in elkaar grijpend geheel vormde, die anderen die de

handelingen, het gedrag, de verleidelijkheid van de lichamen, van haar lichaam taxeerden. Die haar beoordeelden en haar afwezen, hun schouders optrokken of hun ogen ten hemel sloegen als haar voornaam werd genoemd, dat een van hen op het spoor had gezet van een woordgrapje waarmee hij goede sier maakte: 'Annie, trek 'ns aan m'n sannie' (haha!).

Definitief vergeten door de anderen, die in de Franse samenleving zijn opgegaan of elders in de wereld beland, getrouwd, gescheiden, alleen overgebleven, gepensioneerde grootouders met grijs of geverfd haar – die onherkenbaar zijn geworden.

Ook ik heb dat meisje willen vergeten. Haar echt vergeten, oftewel geen zin meer hebben om nog over haar te schrijven. Niet meer denken dat ik moet schrijven over haar, over haar verlangen, haar waanzin, haar stompzinnigheid en haar hoogmoed, haar honger en haar opgedroogde bloed. Het is me nooit gelukt.

Steeds weer zinnnetjes in mijn dagboek, toespelingen op 'het meisje van S.', 'het meisje van '58'. Sinds 20 jaar noteer ik '58' bij mijn boekprojecten. Het is de tekst die steeds ontbreekt. Steeds wordt uitgesteld. Het gat waar geen woorden voor zijn.

Ik ben nooit verder gekomen dan een paar pagina's, behalve één keer, in een jaar waarin de kalender op de dag

af overeenstemde met die van 1958. Op zaterdag 16 augustus 2003 begon ik te schrijven: 'Zaterdag 16 augustus 1958. Ik heb voor 5000 franc een jeans overgekocht van Marie-Claude, die hem bij Elda in Rouen op de kop had getikt voor 10.000, en een horizontaal gestreept blauw-wit truitje zonder mouwen. Het is de laatste keer dat ik mijn lichaam heb.' Ik schreef elke dag door, met vaart, in een poging de datum van de dag waarop ik schreef precies te laten samenvallen met die van de dag uit 1958, waarvan ik lukraak alle details die weer bovenkwamen noteerde. Het was alsof dat ononderbroken, dagelijkse gedenkschrift het meest geëigend was om de tussenliggende vijfenveertig jaar teniet te doen, alsof, vanwege dat 'op de dag af' van de data, het schrijven mij een simpele, directe toegang tot die zomer bood, zoals je van het ene vertrek naar het andere gaat.

Algauw liep ik al schrijvend achter de feiten aan, vanwege de voortdurende vertakkingen van de beelden en woorden die bij me opwelden. Het lukte me niet de tijd van de zomer van '58 op te sluiten in de agenda van 2003, ik werd voortdurend door die tijd overstelpt. Hoe meer ik voortschreef, hoe meer ik voelde dat ik niet echt aan het schrijven was. Ik zag wel in dat die opsommende pagina's eigenlijk in een andere toestand moesten overgaan, maar ik wist niet welke. Ik zocht er ook niet naar. Al met al bleef ik steken in het pure genot herinneringen op te rakelen. Ik onttrok me aan de pijnlijke tucht van de vorm. Na vijftig bladzijden ben ik gestopt.

Meer dan tien jaar zijn voorbijgegaan, nog eens elf zomers, waarmee het tijdsbestek dat sinds 1958 is verstreken vijfenvijftig jaar beslaat, met oorlogen, revoluties, explosies van kerncentrales, alles wat nu al in vergetelheid aan het raken is.

De tijd die ik voor me heb wordt korter. Er komt noodgedwongen een laatste boek, zoals er een laatste minnaar en een laatste lente is, al verkeer ik daaromtrent in het ongewisse. Het idee dat ik zou kunnen doodgaan zonder te hebben geschreven over het meisje dat ik al vroeg 'het meisje van '58' heb genoemd, achtervolgt me. Op een dag zal er niemand meer zijn om zich haar te herinneren. Datgene wat dat meisje met uitsluiting van ieder ander heeft meegemaakt, zal onverklaard blijven, voor niets meegeemaakt zijn.

Geen enkel ander schrijfproject lijkt me niet eens zozeer lumineus, of nieuw, laat staan gelukkig, als wel vitaal, het vermogen in zich dragend me boven de tijd uit te tillen. Gewoon 'van het leven genieten' is een onhoudbaar perspectief, want elk moment zonder schrijfproject lijkt op het laatste.

Dat ik de enige ben in wie deze herinneringen voortleven, zoals ik geloof, daar ben ik verrukt over. Alsof ik over een ondergrondse macht beschik. Een onaanvechtbare superioriteit over hen, de anderen van de zomer van '58, die me is nagelaten door de schaamte over mijn verlangens, over mijn idiote dromen in de straten van Rouen, over het

bloed dat op achttienjarige leeftijd is opgedroogd zoals het bloed van een oude vrouw. Het grote herinneringsvermogen van de schaamte, dat minutieuzer, onverzettelijker is dan enige andere vorm van herinnering. Dat herinneringsvermogen dat als het ware de speciale gift van de schaamte is.

Ik besef wel dat het voorafgaande ertoe dient wat me tegenhoudt, wat me, zoals in boze dromen, in mijn voortgang belemmert, van me af te zetten. Een neutralisering van het geweld van het begin, van de sprong waarvoor ik een aanloop neem om te kunnen terugkeren naar het meisje van '58, naar haar en de anderen, om ze allemaal terug te plaatsen in die zomer van een jaar dat vandaag de dag verder weg is dan destijds de zomer van 1914.

Ik kijk naar de pasfoto in zwart-wit, opgeplakt in het rapportboekje van het Saint-Michelpensionaat in Yvetot voor het middelbareschooldiploma, Section Classique C. Ik zie, schuin van voren gefotografeerd, een regelmatig ovaal gezicht, een rechte neus, discrete jukbeenderen, een hoog voorhoofd waarover – om het minder hoog te doen lijken wellicht – aan de ene kant wat kroezend ponyhaar valt, en aan de andere kant een krul in de vorm van een spuuglokje. De rest van het haar, donker kastanjebruin, is opgekamd en naar achteren getrokken in een wrong. Over de lippen valt de zweem van een glimlach, die als zacht, of verdrietig,

of beide, kan worden gekarakteriseerd. Een donkere trui, met een officierskraag en raglanmouwen, oogt streng en vlak als een priestergewaad. Al bij al een mooi maar slechtgekapt meisje, dat een indruk van zachtheid uitstraalt, of van landerigheid, en dat je tegenwoordig ouder zou inschatten dan haar zeventien jaar.

Hoe langer ik naar het meisje van de foto staar, hoe sterker ik het gevoel heb dat ze naar mij kijkt. Is zij mij, dat meisje? Ben ik haar? Daarvoor zou nodig zijn

dat ik in staat ben een vraagstuk fysica en een tweede-graadsvergelijking op te lossen

dat ik de complete roman lees die elke week is bijgevoegd in de pagina's van *Bonnes Soirées*

dat ik ervan droom eindelijk eens naar een 'fuij' te gaan

dat ik voorstander ben van het behoud van Frans-Algerije

dat ik de grijze ogen van mijn moeder overal op me gevestigd weet

dat ik noch Simone de Beauvoir noch Proust noch Virginia Woolf noch enzovoort... heb gelezen

dat ik Annie Duchesne heet.

Uiteraard zou daarvoor ook nodig zijn dat ik niets weet van de toekomst, van die zomer van '58. Ik zou in één klap aan geheugenverlies moeten lijden, zowel wat mijn eigen geschiedenis als wat de wereldgeschiedenis betreft.

Het meisje van de foto is mij niet, maar ze is geen verzinsel. Er is niemand anders op de wereld over wie ik zo'n uitgebreide, onuitputtelijke kennis heb, waardoor ik bijvoorbeeld kan zeggen

dat ze voor de pasfoto samen met haar grote vriendin Odile naar de fotograaf aan de place de la Mairie is gegaan, op een middag in de krokusvakantie

dat het kroeshaar op haar voorhoofd te danken is aan de krulspelden die ze 's nachts draagt en dat de zachtheid van haar blik voortkomt uit haar kippigheid – ze heeft haar bril met dikke glazen afgezet

dat ze op haar linkermondhoek een – op de foto niet zichtbaar – litteken heeft in de vorm van een klauw, opgelopen toen ze als driejarige op een glasscherf was gevallen

dat haar trui afkomstig is van fourniturengroothandel Delhume, uit Fécamp, die moeders winkel voorziet van sokken, schoolgerei, eau de cologne enzovoort, en waarvan de handelsagent twee keer per jaar zijn koffers met stalen uitstalt op een cafétafel – een dikke, keurig in het pak gestoken handelsagent, aan wie ze een hekel kreeg op de dag dat hij haar erop wees dat ze dezelfde voornaam had als de populaire zangeres, die van 'La fille du cowboy', Annie Cordy.

En zo verder, tot in het oneindige.

Er is dus niemand anders van wie mijn herinneringen zozeer verzadigd zijn. En andere herinneringen dan de hare heb ik niet om me de wereld van de jaren vijftig voor te stellen, mannen in pelsjagersjack en met een alpinopet op,

auto's met voorwielaandrijving, de evergreen 'Étoile des neiges', de dubbele moord van de ontuchtige pastoor van Uruffe, Fausto Coppi en het jazzorkest van Claude Luter – om de mensen en de dingen voor me te zien met de garantie dat ze werkelijk en echt zijn. Het meisje op de foto is een vreemdelinge die me haar herinneringen heeft nagelaten.

Toch kan ik niet zeggen dat ik niets meer met haar gemeen heb, of liever gezegd met de persoon die ze de komende zomer zal worden, getuige de heftige verwarring die me overviel bij het lezen van *La bella estate* van Pavese en *Dusty Answer* van Rosamond Lehmann, bij het zien van bepaalde films waarvan ik behoefte had een lijstje te maken voor ik met schrijven begon:

Wanda, *En cas de malheur*, *Sue Lost in Manhattan*, *La ragazza con la valigia* en *Después de Lucía*, die ik net vorige week heb gezien.

Telkens is het alsof ik door het meisje op het scherm word geschaakt, alsof ik haar word, niet de vrouw die ik vandaag ben, maar het meisje uit de zomer van '58. Ze overweldigt me, ze beneemt me de adem, ze geeft me even het gevoel dat ik niet langer buiten het scherm besta.

Dat meisje van 1958, dat in staat is om vijftig jaar na dato tevoorschijn te komen en een innerlijke overrompeling teweeg te brengen, is dus op een verborgen manier on-

wrikbaar in mij aanwezig. Als het werkelijke datgene is wat werkzaam is, wat effecten teweegbrengt, conform de woordenboekdefinitie, dan is dat meisje niet mij, maar ze is wel werkelijk in mij. Een soort *werkelijke tegenwoordigheid*.

Moet ik, dit alles in aanmerking genomen, het meisje van '58 en de vrouw van 2014 versmelten tot één 'ik'? Of eerder, wat me niet zozeer het meest juist lijkt – dat is een subjectief oordeel – maar het spannendst, de eerste loskoppelen van de tweede en gebruikmaken van een 'zij' en een 'ik'? Om zo ver mogelijk te kunnen gaan in het uiteenzetten van feiten en handelingen. En dat op zo wreed mogelijke wijze, zoals je mensen achter een deur over jou hoort praten en 'hij' of 'zij' hoort zeggen, en op dat moment heb je het gevoel dat je doodgaat.